Владан З. Јовановић*
Институт за српски језик САНУ, Београд
Vladan.Jovanovic@isj.sanu.ac.rs

УДК 811.163.41'38
https://doi.org/10.18485/slavistika.2024.28.2.2
Оригинални научни рад
примљен 31. 7. 2024.
прихваћен за штампу 24. 12. 2024.

ПОГЛЕД НА ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ИЗРАЗ У ПИСАНОМ СТВАРАЛАШТВУ СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА

У раду** је дат осврт на најважније особености језичко-стилског израза у стваралаштву светог владике Николаја Велимировића у односу на стање у граматици и лексици савременог српског књижевног језика. Један од средишњих ослонаца у погледима на стваралаштво владике Николаја Велимировића јесте афирмација националног културног и духовног идентитета српског народа коју је владика Николај налазио у светосавској православној духовности, косовском завету, епској поезији и српском језику. Уз структурне (граматичке) и лексичке особености језика владике Николаја Велимировића, као што су употреба ретких језичких форми попут партиципа, лексичких архаизама, али и употребе ретких, можда и индивидуалних, твореница (*трчизналац*, *државоградитељ*, *кичмоломило*, *сузарник*, *уврђач* и др.), у раду су истакнуте семантичке дубине српскога језика у које је владика Николај успешно проницао. Укупан поглед на језик и стил владике Николаја Велимировића показује одлучност писца да се језиком служи слободно, али тако да, уз поштовање општејезичке правилности и традиције старије (црквене) писмености, не дозволи да се језик отуђи од средстава укорењених у православној књижевнојезичкој традицији и култури.

Кључне речи: владика Николај Велимировић, језичко-стилски израз, православна духовност, српски језик.

The paper provides a retrospect of the most relevant features of the linguo-stylistic expression in the works of the Holy Bishop Nicholas Velimirović with respect to the state of affairs in the grammar and lexis of the contemporary Standard Serbian language. One of the mainstays in the views of Bishop Nicholas Velimirović's oeuvre is the affirmation of the national cultural and religious identity of the Serbian people which Bishop Nicholas found in St Savaist Orthodox religion, the Kosovo vow, epic poetry and the Serbian language. In addition to the structural (grammatical) and lexical traits of Bishop Nicholas Velimirović's language, as is the use of rare language forms like participles and lexical archaisms, but also the use of rare, perhaps even idiosyncratic complex words (*trčiznalac*, *državograditelj*, *kičmolomilo*, *suzarnik*, *uvređač*, etc.), the paper points out the semantic depths of the Serbian language which Bishop Nicholas successfully delved into. An overview of the language

* https://orcid.org/0000-0002-5507-2816

** Извесни делови рада темеље се на тексту монографије истога аутора *Језик и речник светог владике Николаја Велимировића*: диференцијални приступ (2022). *Они су прилагођени за писање реферата изложеног* на пленарној седници на LXII скупу слависта Србије под окриљем Славистичког друштва Србије, одржаног на Филолошком факултету Универзитета у Београду 11–12. јануара 2024. године.

and style of Bishop Nicholas Velimirović indicates the writer's resolve to use the language freely, but in such a way, while respecting the general language regularity and the tradition of the older (ecclesiastical) literacy, that he did not allow the language to drift apart from the means rooted in the Orthodox standard-language tradition and culture.

Keywords: Bishop Nicholas Velimirović, linguo-stylistic expression, Orthodox religion, Serbian language.

1. Увод. – По традицији нормативна граматика српског језика у свом научном приступу природно се ослања на језик уметничке књижевности, тј. на добре писце и стилисте, али и на писце и ауторе других текстова и жанрова с „тоновима" високе стилске, научне и културне вредности. Писани језик ових текстова одувек је служио као образац за утврђивање нормативних правила, док се данас књижевни српски језик, проширивши умногоме узусе изван литерарног језика, развија као стандардни језик (Радовић-Тешић 2009: 145–146). И поред, можда, смањеног интересовања у лингвистичким радовима и студијама за језик писаца, ипак се и у данашње време објављују монографије посвећене језичким аспектима књижевних дела (в. нпр. монографије Вуловић 2010; Милановић 2014; Ратковић 2020; Јовановић 2022), језик писаца се не само књижевностилски већ и лингвостилистички анализира и вреднује, а језик добрих писаца и данас представља врело са којег се у великој мери богати и уобличава савремени књижевни језик. Један од немалог броја стваралаца чија делатност пада у познију фазу кодификације српског књижевног језика и формирања тзв. београдског стила у језику и књижевности[1] спада Николај Велимировић, свештеник и потоњи владика жички и охридски. Значај дела владике Николаја за лингвистичка истраживања огледа се у чињеници да је владика снажно обликовао и световну културу у 20. веку, „спајајући у своме језичком изразу вуковски језик са црквенословенским на начин на који то није рађено ни пре ни после њега" (Милановић 2023: 284). И данас још увек стоји питање вредно пажње: „Како је било могуће поново спојити језичке изразе који су се лексички пресудно удаљили у послевуковској епохи, односно у другој половини и крајем XIX века, и то после Вуковог превода Новог завјета и Даничићевог превода Старог завјета" (Исто: 284).

Личност и дело светог владике Николаја Велимировића заузимају посебно место у српској духовности и култури. Језичко-стилска страна његовог дела доста дуго није била у знатној мери истраживана и афирмисана спрам значаја стваралаштва владике Николаја у области српске православне духовности и културе. Пишући своја дела на српском језику и афирмишући

1 Међу новијим истраживањима о месту и значају „београдског стила" у развоју српског стандардног језика пажњу заслужује рад А. Милановића (2018).

културу и духовност Срба кроз веру и славу Творца, владика Николај је уздигао српски језик до духовних висина на које су га раније уздизали великани српске писмености. Идејно и тематски посматрано, дело владике Николаја Велимировића припада стваралаштву српских свештеника и монаха у историји српске књижевности и културе, који су битно утицали на њихове развојне токове и на сам језик изражавања. Оно се налази на вредносној вертикали почев од Светога Саве, Доментијана, Теодосија и других средњовековних духовника и стваралаца, преко оних који су у потоњим временима имали нарочито значајну улогу у стварању нове српске књижевности и развоја српског књижевног језика, као што су Гаврил Стефановић Венцловић, Јован Рајић, Доситеј Обрадовић, Петар Други Петровић Његош, те писци српског реализма као што је Светолик Ранковић и др. На трагу својих претходника, Николај Велимировић је у националном погледу своје стваралаштво усмеравао ка духовном и културном повезивању српскога народа у тада још увек разједињеним областима у којима је живео. Афирмацију националног културног и духовног идентитета владика Николај је налазио у светосавској православној духовности, косовском завету, епској поезији и српском језику (в. Јовановић 2022: 481).

Језик и речник владике Николаја Велимировића на корпусу његових сабраних дела објављених на српском језику била је тема монографског описа у књизи В. Јовановића (2022), у којем је, када је реч о жанровима, анализирана грађа из проповеди, житија, молитвене поезије, богословских и на њих ослоњених пригодних текстова и беседа. Узимајући у обзир та истраживања, у раду ће на мање-више постојећем језичком материјалу бити дат сведени осврт на оне језичке црте које се истичу књижевностилским квалификацијама дела у односу на стање у савременом српском језику.

2. Критеријуми за издвајање језичко-стилских карактеристика у делима владике Николаја Велимировића. – Српски језик владике Николаја Велимировића представља изражајно средство којим је владика изразио своју мисао и духовност, али не само своју, већ и духовност и културу народа којем је своје дело и свој живот посветио. Будући да је немогуће обухватити необухватљиво, тј. испитати све форме и још више њихову дубину значења и изражајних могућности стваралаштва владике Николаја Велимировића, највише што је могуће јесте покушати описати и разумети оно што је мање или више другачије у односу на језичко стање у савременом српском језику односно уочити језичке јединице које су у употреби по нечему карактеристичне, што представља метод диференцијалног приступа за постизање описаног циља.

Поглед на писано стваралаштво владике Николаја Велимировића, у којем су у обзир узета његова објављена дела на српском језику (в. списак

извора), показује да је појављивање појединих језичких црта у тим текстовима у знатној мери условљено врстом текста односно жанра. Неке од њих испољавају се као резултат архаизације језика која је писцу служила као стваралачки поступак уобличавања и стилизације његовог (писаног) текста. Архаизми својом бројношћу и постојаном употребом представљају репрезентативну језичко-стилску карактеристику у делу владике Николаја Велимировића. Они се уочавају на трима плановима. Први план односи се на дела у којима је важно пружити читаоцу што ближи додир са епохом и личностима које јој припадају како би се премостила временска дистанца међу различитим раздобљима и приближио „дух времена" који је у позадини описа или догађаја (ових примера има у дужим или краћим житијима (односно синаксару), нпр. Ево воздајанија трудбеницима Божјим! Ево славне награде следбеницима Христовим! (Охр. прол., 710); Браћо моја возљубљена, не робујте телу, него се брините више о души, која вам је од Бога дата (Охр. прол., 572); Сву ствар савиће Он и бацити као хаљину, да у јарости својој покара врагове своје који су Њега мрзели (Јев., 152) итд. Други план се односи на лексеме које чине „теолошки термини који су у општем језику архаизми" (Кончаревић 2024б: 69): добродетељ „врлина, доброта" – Чувши Арапин све, задиви се добродетељи хришћана, па пожели видети старца Агапијева (Охр. прол., 154), искушење „страст која некога наводи, мами на нешто недолично" – Није богаташу тешко ући у царство само зато што је богат, него зато што ретко који богаташ може да савлада искушења, која долазе од богатства (Беседе, 56), прелест „обмана, лукавство; замка" – Преп. Лаврентије Печерски … изабрао [је драговољно] затворенички живот … опрезно чувајући се ђаволске прелести (Охр. прол., 75) итд. Трећи план представља израз владике Николаја Велимировића којим жели да покаже свој однос према очувању и континуитету српскога језика, нпр. присуство аориста и имперфекта, употреба партиципа, промена множинских облика збирних бројева (троји Свети Врачи, деветоре браве) итд.

3. Избор и анализа језичко-стилских одлика у делима владике Николаја Велимировића. – Језичко-стилска анализа дела неког писца у српској научној традицији обично укључује језик његовог стваралаштва у двема манифестацијама: граматичкој (превасходно морфолошкој и творбеној, ређе синтаксичкој)[2] и лексичкој (у чему се огледа богатство речника, жанровска разуђеност и функционалностилска раслојеност лексике, семантика итд.). У сложеном инвентару језичких средстава у прозним и поетским делима владике Николаја Велимировића издвајају се диференцијална обележја у појединим граматичким категоријама и врстама по којима се језик владике Ни-

2 У овој области се издвајају истраживања Живојина Станојчића у описима језика и стила српских писаца: Ива Андрића, Лазе Лазаревића, Милоша Црњанског.

колаја разликује у односу на стандард савременог српског језика (Јовановић 2022: 71). Специфичности језика владике Николаја Велимировића у односу на језик савременог књижевнојезичког стања уочавају се на више нивоа језичке структуре, али се оне, рекли бисмо, најбоље (и највише) очитују у јединицама с обележјима одређеног стила односно жанра (употреба термина из области српске православне духовности), као и у случајевима употребе архаичних лексичких и граматичких форми. Издвојићемо следећим редом области у којима се очитује језичко-стилски израз језика владике Николаја Велимировића у односу на стање у савременом српском језику.

3.1. Глаголска времена и облици (имперфекат, аорист). Међу глаголским временима која су нарочито препознатљива у приповедачкој и стилској функцији истичу се аорист и имперфекат.

Према издвојеним примерима облика поменутих двају времена у делима владике Николаја Велимировића изнетих у књизи В. Јовановића (2022: 80–82), имперфекат се истиче по фреквенцији употребе и израженом функцијом приближавања епохе у временској перспективи текста.[3] Осим тога, имперфекат се користи у својој основној функцији за означавање радње која се извесно време одвијала у прошлости, тј. пре тренутка говорења о њој, што показују следећи бројни примери: Провео је [свештеномученик Климент] 28 година на мукама и по тамницама и 11 разних мучитеља истјазаваху га и мучаху (Охр. прол., 61); Не могући беседити језиком Мелетије бесећаше знацима (Охр. прол., 109); Нарочито Јевреји мржаху Поликарпа, и настојаваху да се Поликарп спали (Охр. прол., 135); Поучаваху се [св. муч. Амфијан и Едесије] закону Божјем дан и ноћ и упражњаваху у подвизима хришћанским (Охр. прол., 238); Он дође небојажљиво у храм незнабожачки, где кнез Урбан приношаше жртве идолима (Охр. прол., 238); Удараху [свештеномученика Климента] по лицу, пљуваху и зубе му кршаху (Охр. прол., 61); Учаху [св. муч. Амфијан и Едесије] светске науке у граду Вириту (Охр. прол., 238); Са свећама цркву опхођаху, / Слатке песме Васкрсу појаху (Охр. прол., 258); Свети Артемон оста слободан за извесно време и хођаше праћен увек са два своја омиљена јелена (Охр. прол., 265); Св. Алимпије руковођаше монахе и монахиње са свога столпа примером и речима и сијаше свима као сунце са небеса указујући пут ка спасењу (Охр. прол., 870); Кад их мајка викну по имену, они се окретоше од ње, јер нити распознаше глас њен нити знађаху своје сопствено име (Нов. бес., 27); И кад јеђаху, узе Христос хлеб и благословивши преломи га, и даде ученицима (Књ. о Исусу, 96); Не дадијаше ђаволима да казују да га познаваху (Књ. о Исусу, 83); И тако прохођаше Исус

3 Другачији резултат дало је истраживање Ксеније Кончаревић на материјалу служби и житија на савременом српском језику, у којима се имперфекат користи знатно ређе од аориста (в. Кончаревић 2024б: 72).

села и градове и изгоњаше зле духове из људи (Теод., 102); Одошаше људи, па говоре: шта нам даје Господ? (Молитве, 117) итд.

Аорист има функцију наративног времена, па се тако њиме представљају догађаји из прошлости, с циљем да се тај догађај представи ближим, да се појача ефекат доживљаја, о чему сведоче следећи примери: Бише га штаповима по глави, камењем га удараше по устима, бодоше га ножевима (Охр. прол., 253); Везани на леду, они се замрзоше и упокојише у Господу (Охр. прол., 54); Занеможе изненадно и умре (Охр. прол., 785); Кад их мајка викну по имену, они се окретоше од ње (Нове беседе, 27); Кривице на теби наћи не могоше, / Твој избрани народ стидом поклопише (Дух. лира, 77); Благочестива мајка Ефросинија прорече своме сину мученичку смрт (Охр. прол., 61); Поживе и прослави се од Бога и од људи у IV столећу (Охр. прол., 227); Пострадаше обоје за Христа, и тако примише двострук венац: и апостолства и мучeништва (Охр. прол., 350) итд.

3.2. Именице и придеви с префиксима *без-* и *не-*. Својеврсна специфичност речи с префиксима *без-* и *не-* уочава се већ на први поглед у високој фреквентности њихове употребе у богословским текстовима, као и строго „терминолошкој" номинацији, коју речи других основа са еквивалентним префиксима у другим стиловима немају. Ове речи припадају општесловенском језичком наслеђу и данас представљају специфичност творбеног система сакралног функционалностилског комплекса, будући да је продуктивност ових префикса у неутралном стилу српског језика знатно нижа, често ограничена на индивидуалну и стилски маркирану лексику[4] (уп. Радовић-Тешић 2002: 25–26).

Семантика исказивања супротности у примерима именица и придева с префиксом без- показује да се они односе на појмове који означавају Бога и свете (*бесмртност* „стање онога који је бесмртан, стање вечнога трајања, без смрти", *бесребреник* „чин Божјих угодника Козме и Дамјана, Кира и Јована, Пантелејмона и Јермолаја, Сампсона и Диомида, Мокија и Аниките,Талалеја и Аниките, који су дар исцељења пружали бесплатно свим болесницима", *безвидан* „који се не може (очима) видети (о Богу)", *безгневан* „који је без гнева, смирен", *безгрешан* „који нема греха, праведан (о Богу)", *безгробни* (у им. служби, м) „Господ", *безмездан* „који не наплаћује своје услуге, бесплатан" (о светима), *безмужан* „који је без мужа", *бесмртни* (у им.

4 У поглављу књиге Сање Ђуровић и Јелене Спасић (2024), које носи наслов Лексеме са префиксом не- у „Госпођици" Иве Андрића, ауторке су изнеле закључак да семантика негираних именица представља одсуство особине коју означава лексема у творбеној основи, скрећући пажњу на њихову прагматичку функцију која се огледа у томе да употреба таквих речи „на језичко-стилском плану остварује негативно вредносно нијансирање".

служби, м) „онај који није смртан, који не умире, који вечито траје", *беспочетни* „који нема почетка, који одувек постоји (о Богу), *бесребреник* [„безсребреници"] „онај који не узима мито, новац за помоћ другима" (Охр. прол., 11; Охр. прол., 538); *бешчасник* („бесчасник") „онај који другога бешчасти" (Религ. Њег., 190), *бестелесан* „који нема тела, бесплотан, нематеријалан (о Божјим анђелима)") односно на појмове који се односе на врлине, пороке, грехове, стања и сл. као и на њихове носиоце (*безмолвије* „стање молитвеног тиховања које се постиже мировањем, тј. свођењем телесних кретања на најмању меру", *безмолствовање* „чин безмолвија, ћутања", *бестрастије* („безстрастије") „одсуство страсти, душевна мирноћа, бестрашће", *бесловесност* „особина онога који је бесловесан, који не живи у вери по Христу (Слову Божијем), који није на путу обожења", *бесмрће* „стање, особина онога који је бесмртан, онога што је бесмртно", *беспутство* „стање онога који је беспутан, заблуделост, грешност", *бестидство* „стање, особина онога који је бестидан, немање стида, бестидност, бесрамност", *бестрасност* „одсуство страсти, чедност", *безбожје*, *безверје*, *безбожност*, *безбоштво и безверство* „неверовање у Бога, непоштовање Бога", *бестрастан* „који је без страсти, у коме нема страсти, сталожен, кротак", те носиоце особина стања и сл., односно особа на које се стања односе у категорији именица и придева (*безбожац* „безбожник, атеиста". – Он [је] чинио људе вансебним; држи и до данас незнабошце и безбошце (Теод., 184); *безбожник* а. „онај који не верује у Бога, незнабожац, атеиста" (Охр. прол., 614); б. „богоборац, грешник, антихрист" (Зем. нед., 27), *безмолвник* „монах који се налази у безмолвију, који живи у таквом стању" (Охр. прол., 723; О Богу, 140); *безумник* „безуман човек" (О Богу, 104); *беславник* „онај који је без славе, онај који се није прославио својим делима" (Охр. прол., 14) итд.

Префикс *не-*, као и префикс *без-*, спада такође у продуктивнија творбена средства за грађење речи које садрже идентитетско-функционалну компоненту православне духовности.[5] Ради се о речима са значењем појма који је супротан појму речи у основи. У именичкој категорији речи с префиксом *не-* разликујемо две групе појмова: 1) појмови са значењем позитивне супротности према ономе што значи лексичка мотивациона основа (*незлобивост* и *незлобност* „особина онога који није злобан, одсуство злобе, зла; доброта, простодушност" (Охр. прол., 79), *неосуђивање* „хришћанска врлина праштања, неизношења осуда према ближњима" (Охр. прол., 117), *несреброљубље* „одсуство среброљубља, тежње за новчаном користи, материјализмом и сл." (Охр. прол., 333) и 2) појмови са значењем негатив-

5 Истраживање корпуса са овим суфиксима које је спровела Ксенија Кончаревић (2024б: 70) на материјалу житија, служби и акатиста светим косовскометохијским новомученицима такође потврђује висок удео ових творбених средстава.

не супротности према ономе што значи лексичка мотивациона основа: *небог* „немање, одрицање постојања Бога (према атеистичким схватањима)". – Замислите да се цео видљив свет премаже белом бојом: куће, улице, поља, шуме, море, небо – све постане бело, и замислите да вам неко тад стави захтев: покажи ми бело! Како ћете му га показати? Ви ћете му свакако зачуђено рећи: покажи ти нама небело! Тако би се и онима могло рећи: покажите ви нама Не-Бога! (Религ. Њег., 109), *неблагодарност* „особина онога који је неблагодаран, незахвалност" (О Богу, 77), *неблаженство* „зла срећа, неспокојство" (Религ. Њег., 69), *небратство* „грубост, безосећајност за брата и ближњег" (О Богу, 106), *неживот* „стање без живота, одсуство живота, постојања" (Религ. Њег., 31), *некајање* „одбијање, одсуство кајања" (Есеји, 148), *некрст* „противник, непријатељ крста, хришћанства, антихрист" (Теод., 80), *немилосрђе* „недостатак, одсуство сажаљења, самилости, љубави, бриге према другом, особито ономе који пати, немилосрдност, бездушност" (Душа Срб., 116), *ненавист* „завист, завидљивост" (Охр. прол., 90), *неосетљивост* „особина онога који не показује осећање за друге, равнодушност, безосећајност" (Теод., 45), *непоредак* „одсуство поретка, склада, хармоније" (Религ. Њег., 137), *неслобода* „стање онога који није слободан, ропство" (Молитве, 103), *неразум* „одсуство разума" (Религ. Њег., 68), *нетрулежност* „особина онога који је нетрулежан, који не трули" (Охр. прол., 678), *несмисао* „оно што нема смисла, бесмислица, апсурд, бесмисао" (Религ. Њег., 137), *нехришћанин* „онај који није припадник хришћанства, хришћанске вере" (Жив. Св. Саве, 108). У категорији придева уочавамо 1) појмове који се односе на Бога и свете (често путем метонимијског преноса за својства, особине и сл.): *неразделан* „који се не може поделити, раздвојити, нераздвојан" (о Тројици) (Охр. прол., 20), *неискуснобрачна* (у им. служби, ж) „Богородица" (Дух. лира, 116), *неисследив* „који се не може иследити, испитати, проучити (о Богу)". – О неисследивих дубина Божјег Промисла! (Охр. прол., 915), *неиструлео* „који није иструлео, свет (о моштима)" (Рај. пир., 148), *непобедиви* (у им. служби, м) „Господ". – Уступи … своју борбу Победоносном и Непобедивом, па стрпљиво чекај (Охр. прол., 437), *непорочан* „који је без порока, без греха, безгрешан (о Богородици)" (Бес., 43), *непостижив* „који се не може постићи, достићи, недостижан, неостварљив" (Жет. Госп., 27), *непролазни* „вечни" (Охр. прол., 13), *несоздани* „нестворен (о Богу)". – Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји (Охр. прол., 271), *нестворен* „који није створен, већ постоји одувек (о Богу)." – Бог [је] једини вечит и нестворен (Охр. прол., 888); *нетљен* „који није иструлео, који не трули (о моштима светаца)" (Охр. прол., 49), *нетрулежни* „који није подложан труљењу, постојан" (Охр. прол., 13), *неумирући* „који не умире, који живи вечно" (Молитве, 131) итд. и 2) остале појмове

који се односе на нечија својства, особине, осећања и сл.: *неблагодаран* „који својим понашањем, поступцима и сл. не показује благодарност, захвалност некоме за оно што је тај (у)чинио, незахвалан” (Охр. прол., 751), *небрижљив* „који се не брине довољно, немаран” (Охр. прол., 722), *неверни* (у им. служби, м) „онај који се отуђио од вере, који не верује у Бога” (Охр. прол., 341), *неверујући* „који не верује (у Господа), који не исповеда веру (хришћанску)” (Охр. прол., 388), *недобар* „лош, неваљао, рђав (у погледу нарави, моралних особина и сл.)” (Дух. лира, 54), *недоваскрсли* „који још увек није васкрсао, умро” (Свеч., 149), *недомислив* „који се не може домислити, замислити, незамислив” (Јед. чов., 145), *недостојан* „који нема достојанства, непоштен, рђав” (О Богу, 118), *недоумрли* „који још живи, који није сасвим умро, нестао из живота” (Свеч., 149), *незлобив* „који нема зла у себи, безазлен, честит” (Охр. прол., 478), *нејеванђелски* „који није у сагласју са светим јеванђељем” (Жив. Св. Саве, 58), *некњижан* „који не познаје књиге, неписан, неначитан” (Охр. прол., 47), *некротак* „који није кротак, који није миран, злобив” (Рај. пир., 98), *нелажан* „који није лажан, истинит” (Охр. прол., 385), *нелицемеран* „који своје побуде, намере и сл. не прикрива лажном добронамерношћу, који се не претвара, искрен” (Охр. прол., 59), *немилостив* а. „који не пружа милостињу” (Охр. прол., 693); б. (у им. служби) „онај који нема милости за друге” (Рај. пир., 101), *немилујући* „који не милује, стамен, чврст (о Господу)” (Јев., 151), *немислен* „који не мисли, не памти” (Охр. прол., 751), *необузет* „који се не може обузети, омамити” (Молитве, 72), *неослабни* „који се не да ослабити, чврст, јак” (Охр. прол., 773), *непокајан* „који се није покајао за почињене грехе” (Охр. прол., 138), *непоправим* „који се не да исправити, поправити, непоправив” (Охр. прол., 909), *непрељубан* „који не наводи на прељубу, смеран, чист (о мислима)” (Свеч., 131), *непролазан* „трајан, вечан” (Охр. прол., 13), *нерасудан* „који не расуђује, неразуман” (О знам. људ., 44), *нерелигиозан* „који не верује у Бога, који није побожан” (Религ. Њег. 16), *несвети* (у им. служби) „онај који није свет” (Охр. прол., 10), *нескверан* „неоскрнављен, неоскврнут” (Охр. прол., 550), *неусипајушчи* (рус. неусыпающий) „који никад не клоне, не задрема, неуморан, предан, марљив” (Охр. прол., 470), *неумни* „који нема разума, памети, неразуман” (РЊ, 78), *нехришћански* „који није хришћанске вере” (Охр. прол., 91) итд.

3.3. Придеви с префиксом пре-. – Исто тако, међу придевима с префиксом *пре-* издвајају се они примери чије се значење не може описати одвојено од лексичког споја с речју којом се означава носилац особине означене придевом (нпр. *превишњи*, *премилостив*, *премудар*, *преумилан* (о Божјим лицима), *преблагословена* и *пресвета* (о Богородици), *преподобни* и сл.). Реч је о сталним атрибутима као допунским деловима агиоантропонима односно атрибутима који долазе уз одређене религијске појмове. Детаљније о приде-

вима с овим префиксом писано је у монографији посвећеној језику и речнику владике Николаја Велимировића (в. Јовановић 2022: 107–111), а о придевима с префиском пре- у језику других сакралних текстова (житија, службе, акатисти) писала је Ксенија Кончаревић (2024б: 71).

3.4. Префикс о- (код глагола и глаголских именица) и творенице са заменицом све- као првим делом сложенице. – У категорији глагола у језику владике Николаја Велимировића налазимо мноштво твореница с префиксом о- које се према творбеним моделима и фреквенцији употребе јављају као специфичне за сакрални функционалностилски комплекс: *обездушити*, *обезвитезити*, оживотворити, озлобити, ознаменити, окрилатити, онебесити, *онечистити се*, оплодотворити, *осиротити*, отелесити, *облагородити*, *окропити*, *обездушити се*, *обесмртити*, *онебесити се*, *онечистити се*, *омолитвити*, *оплодотворити* итд., односно од њих изведених глаголских именица на ње-. По учесталости јављања следе именице и придеви са заменицом *све-* као првим делом сложеница, које су настале слагањем, а њихово творбено значење може се интерпретирати као ‘израженост особине, својства, карактера и сл. у апсолутној мери онога што је изражено у основи’: *сведржитељ* (често у служби атрибутива уз појмове који се односе на Господа), *свеоживитељ*, *свеживот*, *свемилост*, *свемогућство*, *сведовољност*, *сведостојанство*, *свеприсуство*, *свечовек*, *свечовечанство*, *свеблаги*, *свевишњи*, *сведвижни*, *свезнајући*, *свемилостиви*, *свебогати*, *свевидећи*, *сведелателни*, *сведобар*, *свеједини*, *свељубавни*, *свемислостан*, *свемилостив*, *свемогући*, *свемудри*, *свепобедни*, *свесилни*, *свехвални*, *свечујући*, *свепобедан*, *сведовољан*, *свеједини*, *свесрдан*, *свестрашећи*, *свеуман*, *свеумирући*, *свечовечански*, *свецео* итд.

3.5. Творенице са везаним основама *(-)слов(-)* и *-словље* (*-слов(и)је*). – Међу особеностима језика владике Николаја Велимировића на плану творбе издвајају се творенице са везаним основама *(-)слов(-)* и *-словље* (*-слов(и)је*). Иако је у историјскојезичком смислу знатан број твореница са везаним основама *-слов-* и *-словље* (*-слов(и)је*) настао у процесу калкирања према грчком језику узору, а потом у савремени српски језик непосредно усвојен из црквенословенског, везане основе *-слов* и *-словље* (*-слов(и)је*) из перспективе савременог стања представљају архаична творбена средства са одређеним лексичким значењем, којима се, према одговарајућем творбеном моделу, граде именичке сложенице: *двојеслов* („Двојеслов”), *језикослов*, *Христослов*, *богослов*, *богословље*, *језикословље*, *молитвословље*, *обредословље*, *празнословље*, *природословље*, *свештенословље*, *славословље* итд. (Јовановић 2022: 121).

3.6. Сложенице у категорији именица и придева. – У творбеној класи сложеница из области српске православне духовности и културе, према нашој

грађи, највише је оних добијених слагањем и деривацијом односно комбиновањем ових начина у категорији именица: *благовест*, *богоиздајство*, *богопоуздање*, *богопротивник*, *богоразмишљање*, *богослов*, *богословље*, *богохулник*, браколомство, *вероисповедање*, *жртвоприношење*, *златопоклоник*, *идолослужење*, *иконопоштовање*, *крволиптање*, *крстогонитељ*, *ангеломрзац*, *баснословац*, *благовесник*, *благовеститељ*, *благовешће*, *благовољење*, *благочешће*, *богатољубац*, *богоборац*, *богоборство*, *боговаплођење*, *боговидац*, *богозаборав*, *богоиздајник*, *богољуб*, *богољубље*, *богомољство*, *богомржња*, *богомрзак*, *богомрзац*, *богоносац*, *богоодрицатељ*, *богоодступник*, *богопознање*, *богословац*, *братољубље*, *венцедавац*, *венценосац*, *вероломник*, *вероломство*, *високоумље*, *властољубље*, *грехопад*, *дангубица*, *дародавац*, *дароносац*, *дрводеља*, *државоградитељ*, *духоборац*, *душељубац*, *женонеистовство*, *живодавац*, *животворац*, *животодавац*, *животопис*, *животописац*, *земљоделац*, *земљопоклоник*, *златоустовац*, *зловерије*, *зловерник*, *злоделатељ*, *злоделалац*, *злодетељ*, *зломишљеник*, *идолопоклонство*, *идолопоклоник*, *иконогонитељ*, *иконопоклонство*, *јасновидилац*, *јаснозритељ*, *једновољник*, *кривоверац*, *кривоклетник*, *крвосмешник*, *кривоклетство*, *крстоборац*, *крстоносац*, *маловерство*, *милокрвност*, *милосрдност*, *народољубац*, *огњепоклонство*, *пастироначалник*, *писмоводитељ*, *правдољубље*, *прељубочинац*, *прељубочинство*, *тајновидац* итд., а у категорији придева најбројније сложенице су оне настале комбинованим начином творбе (слагање и суфиксација) и суфиксацијом: *библијоверујући*, *благодарствен*, *благоверан*, *благолепан*, *благообразан*, *благоразуман*, *благородан*, *благословен*, *благосрдан*, *благочестив*, *богоборан*, *богољубив*, *богоодступни*, *богоодступнички*, *богопротиван*, *богоугодан*, *богохулан*, *богомрзак*, *браколоман*, *богупркосан*, *великоименит*, *вероломан*, *високоречив*, *доброуман*, *достоверан*, *досточудан*, *драговољан*, *дуготрпљив*, *дугочекани*, *духоборни*, *духовноморални*, *душегубни*, *душожедан*, *живодаван*, *животворан*, *животодаван*, *животоносни*, *звероподобан*, *злопамтљив*, *идоложртвен*, *идолопоклонички*, *иконоборан*, *иконоборачки*, *једнобитан*, *крвожедан*, *крвоточан*, *кривоверан*, *кривоумни*, *крстоносан*, *маловеран*, *милокрван*, *милосрдан*, *многоверујући*, *многоглагољив*, *огњезрачан*, *огњепоклонички*, *победоносан*, *правдољубив*, *правомисаон*, *слабокарактеран* итд.

3.7. Партиципска образовања. – Оно што је нарочито сложено у опису и представљању глаголског система, имајући у виду савремену граматику и савремену језичку ситуацију, то су везе глагола с другим врстама речи, где постоје прелазни случајеви (нпр. радни и трпни глаголски придеви), а нарочито се као проблем истичу партиципи (садашњи и прошли, активни и пасивни), који се, иако данас обележени као застарела категорија (коју не опи-

сује ниједна савремена граматика српског језика), налазе у живој употреби у делу владике Николаја Велимировића (Јовановић 2022: 78).

Партиципи на -ћи *се најјасније уочавају у форми са рефлексивном морфемом се*, који*м*, уз промену по падешким облицима, нема ниједна друга категорија речи, нпр.: Напуниће се срце моје слатком љубављу према Господу своме, и сажаљењем и добром вољом према *мучећим се* душама у свету и у аду (Молитве, 77); Савест ме моја обавезује Вашу Светост обавестити о питању целибата свештенства. ... На ово односеће се аргументе и агитацију антипапске партије одобравају једнодушно не само световњаци, него хиљаде и хиљаде свештеника (Зап. хришћ., 120) итд.

Партицип прошлог времена на -*вши*, који ћемо илустровати примерима од неповратних глагола, налази се у функцији атрибута (при чему именица коју одређује долази одмах иза партиципа): Царица му [Сави] је причала како је њен почивши отац Теодор имао високо мишљење о њему (Жив. Св. Саве, 111); Почившег оца Страхиње и оца Антонија … милостиви [Бог] нека их прости и дарује им вечни живот међу праведницима (Дух. сав., 161) итд. Поред партиципских форми на -*вши*, у делима владике Николаја Велимировића користе се малобројни примери на -*ши* рускословенског (црквенословенског) порекла с придевским или именичким значењем, као што су *одшедши*, *усопши* и сл. (в. Јовановић 2022: 89–90).

Партиципи садашњег времена пасива на -*м(и)* у језику владике Николаја Велимировића употребљавају се ређе од активних партиципа садашњег (-*ћи*) и прошлог (-*вши*) времена. Уобичајена синтаксичка функција ове партиципске врсте је атрибутска: непоправим „који се не да исправити, поправити, непоправив". – На безброј начина Господ Живи зна … да кажњава непоправиме гонитеље вере (Охр. прол., 909);[6] незаборавим „који се не може заборавити". – Ако би мајка … [казала детету] да ништа људи не могу на земљи учинити тајно што небеса неће објавити – тиме би мајка дала чеду своме незаборавиму поуку, неоцењиво корисну за цели живот детињи (Јевр., 86); љубими „којег љубе, којег воле, омиљен". – Када га ангел упита за узрок његове жалости, Аделтије одговори, да му је жао, што не виде љубимога му учитеља Јована Златоуста (Охр. прол., 836); *непостижим* „који се не може постићи, достићи, недостижан". – По непостижимој неопходности свак остаје оно што је (Кас., 8). У неадаптираној црквенословенској форми налазимо партицип у женском роду **непроходимаја**: Радуј нам се ти Господња двери / Златна двери непроходимаја / Јака стјено и покрове свима (Дух. лира, 116) итд. (в. Јовановић 2022: 90).

6 Од партиципске форме изведена је именица на -ост – непоправимост. – Ову лекцију очитао је Бог Јеврејима пре овога на преко хиљаду година кроз младога и невиногa Јосифа. И сада је понавља, да тиме покаже непоправимост народа јеврејског (Омил., 41).

Поређења ради, занимљиве податке пружа анализа партиципских образовања које је на материјалу савремених химнографских и хагиографских остварења на српском језику спровела Ксенија Кончаревић. У њеном материјалу има свега три забележена примера партиципа: новопросијавших, страдајућих, монахујућих, „што показује да хагиографи и химнографи нашег доба њих скоро да немају у свом продуктивном фонду, тј. да се према њима односе само као према историјској категорији" (Кончаревић 2024б: 73).

4. Лексички слојеви (према значењима кључних појмова и временској перспективи њихове употребе). Лексика српске православне духовности и културе заузима средишње место у делима владике Николаја Велимировића, будући да је аутор своје духовне тежње у животу и целокупном стваралаштву усмеравао ка Богу. Кључни концепт у његовом стваралаштву јесте 'Бог', у чијем изражајном пољу преовлађује велики број лексема и израза, које се према структури и семантици могу сврстати у следеће групе:

1) речи (именице и придеви) којима се означавају лица Свете Тројице, односно карактеристике које се односе на њих, нпр.: *Дуготрпљиви*, *Дугочекани*, *Животодавни*, *Лучезарни*, *Многомилостив*, *Многотрпељив*, *Најмоћнији*, *Основатељ*, *Откровитељ*, *Победитељ*, *Победник*, *Победоносни*, *Премилосрдни*, *Промислитељ*, *Свеблаги*, *Сведржитељ*, *Свезнајући*, *Свемилостиви*, *Свемогући*, *Свемоћни*, *Свеприсутан*, *Свесилни*, *Светлобитни*, *Светлоносни*, *Свеумни*, *Свеоживитељ*, *Светлодавац*, *Створитељ*, *Судбодавац*, *Хлебодавац*, *Сушти*, *Толкователь*, *Триипостасни*, *Тросунчан*, *Утешитељ*, *Троједан*, *Човекољубитељ*, *Човекољубни* итд.;

2) синтагме и изрази (са именом лица Свете Тројице (и другим блиским појмовима) и одговарајућим атрибутом (описним придевом), атрибутивом (именицом) или именицом у облику посесивног генитива): *благи родитељ*, *Бог велики*, *Бог посетилац*, *Дух животворни*, *Бог спори*, *Бог праведни*, *Велико биће*, *Вечни уметник*, *Владика (многомилостиви)*, *Господ живи*, *врховни архијереј*, *гласодржац Господ*, *Господ живи*, *господар живота*, *Господ пречудни*, *Дух истине*, *живодавац Христос*, *животворна Тројица*, *зидар васионе*, *отверзитељ Раја*, *очиститељ нечистих духова*, *пастир добри*, *победитељ* и *спаситељ*, *помагач журни*, *светлост неугасива*, *син девојачки*, *Слово предвечно*, *створитељ сведелателни*, *избраник Божји*, *кротак Господ*, *непобедиви јунак*, *Нови Цар*, *савладатељ смрти*, *сведок тајни*, *Христос животодавац/жизнодавац* итд.;

3) општеупотребне речи употребљене у метафоричном значењу за именовање Господа односно придеви којима се означава оно што припада Господу или се на њега односи: *вејач*, *вођ*, *домаћин*, *жељени*, *женик*, *исток*, *лекар*, *небо*, *јагње*, *јунак*, *лекар*, *највиши*, *најмоћнији*, *најмудрији*, *најсветији*, *пастир*, *посетилац*, *сејач*, *спас*, *темељ*, *цар* итд.;

4) остале именичке творенице фигуративног значења за именовање Господа односно придеви у именичкој служби: *братољубац*, *дародавац*, *добротвор*, *душељубац*, *животворац*, *искупитељ*, *миродавац* и *миротворац*, *надахнитељ*, *небодржни*, *непобедив*, *пастироначалник*, *победилац*, *премилостиви*, *премудри*, *просветитељ*, *путовођ(а)*, укључујући и партиципска образовања којима се именује Господ, односно лица Свете Тројице: *исходећи* (о *Светом Духу*), *рађајући* (о Оцу), *скоропомоћни* (о Господу) итд.

Међу лексиком српске православне духовности и културе у језику владике Николаја Велимировића истиче се, као што видимо, старокњижевни лексички слој – како због самих појмова наше вере који се исказују старим (црквенословенским) језиком, тако и због стила којим се одликују богословски текстови утврђени у традицији српске духовности и њеног српског језика. Лексички слој владике Николаја Велимировића примарно припада језичком слоју српске православне духовности и културе. Иначе, језику сакралних текстова својствен је старокњижевни лексички слој – како због самих теолошких појмова, који су углавном црквенословенске провенијенције, тако и због потребе архаизације стила (Кончаревић 2024б: 66).

Старокњижевна лексика заступљена је у свим делима владике Николаја Велимировића, како у прозним, тако и у песничким, с тим што је она, по природи ствари, у највећој мери присутна у *Охридском прологу*. Реч је о лексици која одражава наносе књижевних језика којим су се Срби служили – српскословенског, рускословенског, руског књижевног језика, славеносрпског, међу којима се налазе и хибридне творевине засноване на мешавини српског народног језика са другим језицима које су Срби употребљавали. Рускословенске и руске језичке црте у стваралаштву владике Николаја Велимировића често су скупа присутне, тако да се ни у анализи оне не могу међусобно лако раздвојити (нпр. воздвигнути, вознесење, војеначалник, успеније и сл.). Њихов знатан број у делима владике Николаја Велимировића представља одраз његовог богословског образовања, које је утемељено на црквенословенској књижевнојезичкој традицији, с једне стране, а, такође, као архијереју Српске православне цркве, црквени језик представљао је живо и насушно средство његовог општења с Богом, с друге стране.

Владика Николај је проницао у семантичке дубине српскога језика, што се огледа у осветљавању појединих речи и обрта (нпр. тумачење народне изреке *и вуци ситни и овце на броју*, објашњење поздравне форме и отпоздрава: *Помози Бог!* и *Бог ти помогао!* итд.), коришћењу данас ретких језичких форми у своме делу као што су партиципи, лексички архаизми, али и у стварању и употреби ретких, можда и индивидауалних, твореница које не бележе речници савременог српског језика, као што су *трчизналац*, *државоградитељ*, *кичмоломило*, *сузарник*, *увређач* и др.

5. Закључак. – По својим књижевним одликама, књижевни језик владике Николаја Велимировића у основи припада београдском стилу, који је владика оплеменио лексиком црквенословенског језичког наслеђа, затим лексиком коју је понео из свога завичаја и оном коју је сам стварао (нарочито у творби сложеница), уобличивши тако сопствени књижевнојезички израз. Укупан поглед на језик и стил владике Николаја Велимировића показује пишчево опредељење да се језиком служи слободно, али тако да, уз поштовање општејезичке правилности, не дозволи да се језик отуђи од средстава укорењених у православној књижевнојезичкој традицији и култури (в. Јовановић 2022: 17). Таквим погледом владике Николаја Велимировића на српски језик може се објаснити, са становишта савременог књижевнојезичког стања, употреба архаичних језичких средстава у његовим делима, међу којима се по бројности и карактеристикама издвајају партиципи (на *-ћи*, *-ши* и *-м(и)*). Нарочито је занимљива употреба партиципских образовања с повратном морфемом *се* (*молећи се*, -а се, -е се; *множећи се*, -а се, -е се; *односећи се*, -а се, -е се итд.) који се не описују у граматикама савременог српског језика. Архаизација текста представља чест и упечатљив поступак владике Николаја Велимировића уколико се на архаизацију посматра из угла стања општега језика. На ширем плану сакралних текстова пак може се казати да архаизми врше функцију историјске стилизације текста, односно „учествују у семантичком процесу стварања илузије аутентичности епохе. Поред тога, архаизацијом израза постиже се тешња спона са богослужбеном традицијом минулих времена” (Кончаревић 2024а).

Цитирана литература

Вуловић, Наташа. Лексика у приповеткама Лазе. К. Лазаревића. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.

[Vulović, Nataša. Leksika u pripovetkama Laze. K. Lazarevića. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2010]

Ђуровић, Сања, Јелена Спасић. Језичка ткања савремених српских писаца. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 2024 [књига у штампи]

[Đurović, Sanja, Jelena Spasić. Jezička tkanja savremenih srpskih pisaca. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 2024]

Јовановић, Владан. Језик и речник светог владике Николаја Велимировића. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2022.

[Jovanović, Vladan. Jezik i rečnik svetog vladike Nikolaja Velimirovića. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2022]

Кончаревић, Ксенија. „Средства архаизације израза у савременим литургијским и хагиографским остварењима на српском језику”. Научни састанак слависта у Вукове дане 53/1, 2024а: 27–37.

[Končarević, Ksenija. „Sredstva arhaizacije izraza u savremenim liturgijskim i hagiografskim ostvarenjima na srpskom jeziku". Načni sastanak slavista u Vukove dane 53/1, 2024a: 27–37]

Кончаревић, Ксенија. Српски језик у сакралној сфери: богослужење, богословље, мисија. Београд: Јасен, 2024б.

[Končarević, Ksenija. Srpski jezik u sakralnoj sferi: bogosluženje, bogoslovlje, misija. Beograd: Jasen, 2024b]

Милановић, Александар. Језик Јована Суботића. Београд: Чигоја штампа, 2014.

[Milanović, Aleksandar. Jezik Jovana Subotića. Beograd: Čigoja štampa, 2014]

Милановић, Александар. „Александар Белић и 'београдски стил'". У: Драгана Мршевић Радовић (ур.) Александар Белић – српски лингвиста века. Књ. 3. Београд: Филолоки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 14–30.

[Milanović, Aleksandar. „Aleksandar Belić i 'beogradski stil', U: Dragana Mršević Radović (ur.) Aleksandar Belić – srpski lingvista veka. Knj. 3. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Međunarodni slavistički centar, 2018, 14–30]

Милановић, Александар. „Владан Јовановић, Језик и речник светог владике Николаја Велимировића, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2022, 510 стр." Јужнословенски филолог LXXIX/2, 2023: 284–288.

[Milanović, Aleksandar. „Vladan Jovanović, Jezik i rečnik svetog vladike Nikolaja Velimirovića, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2022, 510 str." Južnoslovenski filolog LXXIX/2, 2023: 284–288]

Радовић-Тешић, Милица. Именице с префиксима у савременом српском језику. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2002.

[Radović-Tešić, Milica. Imenice s prefiksima u savremenom srpskom jeziku. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2002]

Радовић-Тешић, Милица. С речима и речником. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду, 2009.

[Radović-Tešić, Milica. S rečima i rečnikom. Beograd: Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009]

Ратковић, Драгана. Песник и емиграција: концептосфера дома и домовине у поезији Александра Петрова. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020.

[Ratković, Dragana. Pesnik i emigracija: konceptosfera doma i domovine u poeziji Aleksandra Petrova. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2020]

Извори и њихове скраћенице

Бес.: Владика Николај. *Беседе*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Bes.: Vladika Nikolaj. Besede. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Дух. лира: Владика Николај. *Духовна* лира. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Duh. lira: Vlaika Nikolaj. Duhovna lira. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Дух. сав.: Владика Николај. *Духовни савети*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Duh. sav.: Vladika Nikolaj. Duhovni saveti. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Душа Срб.: Владика Николај. *Душа Србије*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Duša Srb.: Vladika Nikolaj. Duša Srbije, Valjevo: Glas crkve, 2003]

Есеји: Владика Николај. Есеји. У: *Изнад Истока и Запада. Средњи систем. Есеји*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 49–150.

[Eseji: Vladika Nikolaj. Eseji. U: Iznad Istoka i Zapada. Srednji sistem. Eseji. Valjevo: Glas crkve, 2003, 49–150]

Жет. Господ.: Владика Николај. *Жетве Господње.* Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Žet. Gospod.: Vladika Nikolaj. Žetve Gospodnje. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Жив. Св. Саве. Владика Николај. *Живот Светог Саве*. Глас Цркве, Ваљево, 2003.

[Živ. Sv. Save. Vladika Nikolaj. Život Svetog Save. Glas crkve, Valjevo, 2003]

Зап. хришћ. Владика Николај. О западном хришћанству. У: *О Европи*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 79–122.

[Zap. Hrišć. Vladika Nikolaj. O zapadnom hrišćanstvu. U: O Evropi. Valjevo: Glas crkve, 2003, 79–122]

Зем. нед. Владика Николај. *Земља недођија*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Zem. Ned. Vladika Nikolaj. Zemlja nedođija. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Јев.: Владика Николај. Јеванђелске теме. У: *Жетве Господње.* Ваљево: Глас цркве, 2003, 75–156.

[Jev.: Vladika Nikolaj. Jevanđelske teme. U: Žetve Gospodnje. Valjevo: Glas crkve, 2003, 75–156]

Јед. чов.: Владика Николај. Једини човекољубац. У: *Нове беседе под гором*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 105–161.

[Jed. čov.: Vladika Nikolaj. Jedini čovekoljubac. U: Nove besede pod gorom. Valjevo: Glas crkve, 2003, 105–161]

Кас.: Николај (Велимировић). *Роман о Касијани. Мисли из Касијане*. Београд: Партенон, 2008; Касијана. *Стослов о љубави*. Нови Сад: Православна Епархија бачка, 2009.

[Kas.: Nikolaj (Velimirović). Roman o Kasijani. Misli iz Kasijane. Beograd: Partenon, 2008; Kasijana. Stoslov o ljubavi. Novi Sad: Pravoslavna Eparhija bačka, 2009]

Књ. о Исусу. Владика Николај. Књига о Исусу Христу. У: *Нове беседе под гором.* Ваљево: Глас цркве, 2003, 73–103.

[Knj. O Isusu. Vladika Nikolaj. Knjiga o Isusu. U: Nove besede pod gorom. Valjevo: Glas crkve, 2003, 73–103]

Молитве. Владика Николај. *Молитве на језеру*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Molitve. Vladika Nikolaj. Molitve na jezeru. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Нов. бес.: Владика Николај. *Нове беседе под гором*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Nov. bes.: Vladika Nikolaj. Nove besede pod gorom. Valjevo: Glas crkve, 2003]

О Богу: Владика Николај. *О Богу и људима.* Ваљево: Глас цркве, 2003.

[O Bogu: Vladika Nikolaj. O Bogu i ljudima. Valjevo: Glas crkve, 2003]

О знам. људ.: Владика Николај. О знаменитим људима. У: *Ниче и Достојевски*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 23–155.

[O znam. Ljud.: Vladika Nikolaj. O znamenitim ljudima. U: Niče i Dostojevski. Valjevo: Glas crkve, 2003, 23–155]

Омил. Епископ Николај. *Омилије*. Шабац: Издавачка кућа „Православац” [без године издања].

[Omil. Episkop Nikolaj. Omilije. Šabac: Izdavačka kuća „Pravoslavac” [bez godine izdanja]]

Охр. прол.: Владика Николај. *Охридски пролог*. Манастир Лелић, Ваљево, 2008.

[Ohr. Prol.: Vladika Nikolaj. Ohridski prolog. Manastir Lelić, Valjevo, 2008]

Рај. пир.: Владика Николај. Рајска пирамида. У: *Вера светих*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 89–109.

[Raj. Pir.: Vladika Nikolaj. Rajska piramida. U: Vera svetih.Valjevo: Glas crkve, 2003]

Религ. Њег.: Велимировић, Николај. *Религија Његошева*. Крушчић: Панонске нити, 2013.

[Relig. Njeg.: Velimirović, Nikolaj. Religija Njegoševa. Kruščić: Panonske niti, 2013]

Свеч.: Велимировић, Николај. *Речи о свечовеку*. Ваљево: Глас цркве, 2003.

[Sveč.: Velimirović, Nikolaj. Reči o svečoveku. Valjevo: Glas crkve, 2003]

Теод.: Владика Николај. *Теодул*. Ваљево: Глас цркве, 2003; Српски народ као Теодул. У: *Земља недођија*, Глас цркве, 2003, 63–101.

[Teod.: Vladika Nikolaj. Valjevo: Glas crkve, 2003; Srpski narod kao Teodul. U: Zemlja nedođija, Glas crkve, 2003, 63–101]

Владан З. Йованович

ВЗГЛЯД НА ЯЗЫКО-СТИЛЕВОЕ ВЫРАЖЕНИЕ В ПИСЬМЕННОМ ТВОРЧЕСТВЕ СВЯТОГО ВЛАДЫКИ НИКОЛАЯ ВЕЛИМИРОВИЧА

Резюме

В статье дается обзор важнейших особенностей языкового и стилистического выражения в творчестве святителя владыки Николая Велимировича в сравнении с состоянием грамматики современного сербского литературного языка. Одной из центральных опор во взглядах деятельности владыки Николая Велимировича является утверждение национальной культурной и духовной самобытности сербского народа, которую владыка Николай нашел в светосавской православной духовности, косовском завете, эпической поэзии и сербском языке. Наряду со структурными (грамматическими) и лексическими особенностями языка владыки Николая Велимировича, такими как использование редких языковых форм, таких как причастия, лексические архаизмы, использование редких, возможно, даже индивидуальных творе-

ний (трчизналац, државоградитељ, кичмоломило, сузарник, уврећач и т. д.), в статье были подчеркнуты смысловые глубины сербского языка, в которые успешно проник владыка Николай. Общий взгляд на язык и стиль владыки Николая Велимировича показывает решимость писателя использовать язык свободно, но таким образом, чтобы, соблюдая регулярность общего языка и традиции древней (церковной) грамотности, он не позволил отчуждать язык от средств, укорененных в православной литературной и языковой традиции и культуре.

Ключевые слова: владыка Николай Велимирович, языковое и стилистическое выражение, православная духовность, сербский язык.